

შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს სამეცნიერო-კვლევითი
ცენტრი
აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის საარქივო
სამმართველო

თამაზ ფუტყარაძე

ქორწილი იმერხევში

გამომცემლობა
„შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“
ბათუმი-2009

ნაშრომი ეძღვნება ტაო-კლარჯეთში მცხოვრები ქართველების საქორწინო ურთიერთობების შესწავლას. მისი მიზანია მკითხველს გააცნოს უცხო ეთნიკურ გარემოში მცხოვრები ჩვენი თანამემამულეების საზოგადოებრივ-სოციალური ურთიერთობების ცალკეული საკითხები, ოჯახისა და ქორწინების როლი ეროვნული თვითმყოფადობის შენარჩუნების საქმეში.

ნაშრომს საფუძვლად დაედო სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის მიერ ორგანიზებული კომპლექსური სამეცნიერო ექსპედიციების დროს ავტორის მიერ შეკრებილი სავსე ეთნოგრაფიული მონაცემები, რომლებიც შეჯერებულია სპეციალურ სამეცნიერო ლიტერატურასთან. ფოტომასალები წარმოდგენილია სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის ფონდებიდან.

ნაშრომი დააინტერესებს ეთნოლოგებს, ისტორიკოსებს, ფოლკლორისტებს, თურქეთში, ირანსა თუ საინგილოში მცხოვრებ თანამემამულეებს, საქართველოს ისტორიით დაინტერესებულ ფართო საზოგადოებას.

რედაქტორი: მამია ფაღავა
რეცენზენტები: რამაზ სურმანიძე,
მაღნაზ ჩოხარაძე

გამომცემლობა „ბათუმის უნივერსიტეტი“

ქორწინება შავშეთ-იმერხევის ქართველებში

უცხო ეთნიკურ გარემოში მცხოვრებთათვის ქორწინება ეროვნული თვითმყოფადობის შენარჩუნების ერთ-ერთი უმთავრესი ფაქტორია. ეს ბუნებრივიცაა, რადგან ეთნიკური თვითშეგნების შენარჩუნების ძირითადი უჯრედი ოჯახია, ოჯახის საფუძველი კი ქორწინება. სწორედ ოჯახში, ამ ძირითად სოციალურ უჯრედში ხდება ტრადიციების, ადათ-წესების, მორალურ-ზნეობრივი ნორმების მემკვიდრეობით გადაცემა (გოცირიძე გ. 1987:13).

საქორწინო ურთიერთობის შესახებ ქართულ ეთნოლოგიაში უამრავი აღწერილობითი მასალა თუ სამეცნიერო ნაშრომი დაიწერა. ამ თვალსაზრისით ფასდაუდებელი წვლილი მიუძღვით რ. ხარაძეს, ი. ჭყონიას, ა. რობაქიძეს, მ. ბექაიას, ნ. მახაბელს, თ. იველაშვილს, გ. გოცირიძეს, ვ. ითონიშვილს, რ. თოფჩიშვილს, ლ. მელიქიშვილს, ნ. ხარჩილაგას და სხვა მკვლევარებს. მნიშვნელოვანია გ. ყაზბეგის, დ. ბაქრაძის, თ. სახოკიას, ს. მაკალათიას, ნ. ხიზანიშვილის, ა. ოჩიაურის, შ. ფუტკარაძის და სხვა ავტორთა აღწერილობითი მონაცემები. ლიტერატურის ასეთი სიმრავლის მიუხედავად არ არსებობს ქორწინების სრულყოფილი აღწერა ყველა კუთხის მიხედვით. ისტორიულ საქართველოში მცხოვრები ჩვენი თანამემამულეების სოციალური ურთიერთობის საკითხები ბოლო დრომდე არავის გაუხდია კვლევის საგნად, უფრო მეტიც, არ არსებობს ქორწინების ეთნოგრაფიული აღწერილობაც კი. ჩვენი ამოცანაა, ჩვენებურთა საქორწინო ურთიერთობებში წარმოვაჩინოთ ძველქართული წეს-ჩვეულებებისა და რიტუალების კვალი, ერთმანეთს შევადაროთ თურქეთის საქართველოსა და თანამედროვე საქართველოს საქორწინო წეს-ჩვეულებანი, მოვძებნოთ მსგავსი მაგალითები საქართველოს სხვადასხვა კუთხის სინამდვილიდან. ზოგჯერ ამა თუ იმ რიტუალს აქვს თურქული სახელწოდება, შინაარსი კი ქართულია. ამიტომ, ისეთი რიტუალებისა და წეს-ჩვეულებების დაფიქსირება გვიხდება, რომლებიც ქართულ ყოფაში ტრანსფორმირებულია ან სრულიად გამქრალი, მაგრამ შემორჩენილია თურქეთის ქართულ მოსახლეობაში. ამ „დაკონსერვებული“ მასალებით ოსმალობამდელი საქორწინო ტრადიციების რეკონსტრუქცია

რუქციაა შესაძლებელი. ამ თვალსაზრისით უადრესად საინტერესოა ბაზგირეთის წყლის ხეობა, სადაც შემორჩენილია ქართული ყოფისა და კულტურის არქაული ელემენტები, დაკონსერვებულია ქორწინებასთან დაკავშირებული ძველქართული ადათ-წესები და ტრადიციები. 2005 წლის ზაფხულში (23 ივლისი, 4 აგვისტო) სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის ინიციატივით შავშეთში მოეწყო კომპლექსური სამეცნიერო ექსპედიცია (ხელმძღვანელი პროფ. მაშია ფაღავა), რის შედეგადაც მოგვეცა შესაძლებლობა საკუთარი თვალთ გვენახა და ჩაგვეწერა უნიკალური ეთნოგრაფიული მონაცემები.

ბაზგირეთის წყლის ხეობა მდებარეობს ისტორიულ საქართველოში, შავშეთის რაიონში (ფართობი 13,7 კვ. კმ; მოსახლეობა - 38.558, სოფელი-69). მდინარე ბაზგირეთის წყალი იმერხევის წყლის მარჯვენა შენაკადია. ამ ხეობის ყველა სოფელში (ზიოსი, ზაქიეთი, უბე, დაბა, ხევწრული, ბაზგირეთი) –მკვეთრადაა გამოხატული ქართული ყოფისა და კულტურის ზოგადქართული თავისებურებანი როგორც სამეურნეო საქმიანობის, ისე მატერიალური კულტურის და საზოგადოებრივი ურთიერთობების თვალსაზრისით. ეს განსაკუთრებით თვალში საცემია ჩაკეტილ ხეობებსა თუ მიუვალ სოფელში. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ თურქ მოსახლეობასთან თანაცხოვრება მომავალში ვერ დაიცავს ჩვენებურებს უცხო ყოფითი ელემენტების შემოჭრისაგან, მაგრამ არც საკუთარი ტრადიციები იქნება მივიწყებული. ამის თქმის საშუალებას იძლევა ჩვენებურთა ყოფაში დღემდე შემონახული არქაული ელემენტები, წარმართული, ქრისტიანული და ისლამური სამყაროსათვის დამახასიათებელი თავისებურების სინთეზი, ძველის და ახლის სიმბიოზი. ამდენად საკითხის შესწავლას აქვს ზოგადთეორიული მნიშვნელობაც. იგი დიდ სამსახურს გაუწევს ჩვენს ტოკლარჯულ თანამემამულეებსა (ეროვნული ცნობიერების გაღვივება-განმტკიცება) და თანამედროვე ქართველ ისტორიკოს-ეთნოლოგებს, ახალგაზრდა მკვლევარებს ისტორიული საქართველოს ტრადიციულ-ყოფითი კულტურის საკითხებით დაინტერესების თვალსაზრისით.

ოჯახი და ქორწინება ჩვენებურებში განიხილება, როგორც ქართველობის შენარჩუნების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პირობა. ოჯახის შექმნისას ჩვენებურები უპირატესობას ქართველებს ანიჭებენ: „დაქორწინებისან გურჯინა ითხოვ და ლაპარაკი არ გედევრევა, ოჯახი გურჯი დარჩება. დედაც გურჯი მყავენ და მამაც, იმითვინ ვიცი გურჯიჯე“ (შ.ფუტკარაძე, 1993:178). მოტანილი მაგალითიდან ნათელია რომ ოჯახი და ქორწინება აქაურებში განიხილება, როგორც ეროვნული თავისთავადობის შენარჩუნების უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი და ემსახურება ქართველობის დაცვის ინტერესებს. ამ თვალსაზრისით ისინი ბავშვებისათვის ქართული ენის შესწავლას ანიჭებენ უდიდეს მნიშვნელობას: „კაღ იქნება გურჯიჯეს ასწავლებდეთ ბაღვებსა“ (რესპონდენტი იუსუფელი აბდულ ყანთაროღლი). მთხრობელი მშობლიური ენის შესწავლაში უდიდეს მნიშვნელობას ოჯახს ანიჭებს, თუმცა აშკარად იგრძნობა გარკვეული შიში სახელმწიფო ხელისუფლებისა. უსტამისელი ჯელალ დემირის თქმით „აგზე რომ გაჭრა (მიგვითითა მკლავზე), ჩემი სისხლი ქართულად დაწერავს. გურჯებთან ჯეჰენებშიც (ჯოჯოხეთში) წავალ, მე არ მეშინია, ჰამა მეშინია, ჩემ ბაღვებ რამე არ უქნან“.

ტრადიციულ წეს-ჩვეულებებს, რწმენა-წარმოდგენებს, ენას, ქართული მატერიალური კულტურის ძეგლებს ჩვენებურებმა დააკისრეს ეთნიკური ფუნქცია. მათ აწუხებთ ქართული კულტურის ძეგლების შერყვნა-აოხრება, რომელსაც ადრე ახორციელებდა თურქეთის ხელისუფლება. რესპონდენტები ტბეთის ტაძრის დანგრევას ქართული კულტურის ძეგლების მიმართ თურქეთის ოფიციალური ხელისუფლების დამოკიდებულებით ხსნიან. ხელისუფლება ადრე ზღუდავდა ქართველთა ერთად შეყრის ყოველგვარ გამოვლინებასაც. ისა ალთუნი (სოფ შერთული) მოგვითხრობს: „ფესტივალ ადრე უჩუმალად ვაკეთებდით, მთავრობა გვიშლიდა. გურჯის სამა (ცეკვა) იყო, მაგრამ ართვინის ცეკვას ეძახდნენ – ქართულს ვერ იტყობი. ფესტივალ ჩუმად ვაკეთებდით, რომ გურჯებ ერთმანეთი გეგვეცნო, პირველად ფესტივალი 1980 წ. ვაკეთდა ახმედ მელაშვილის უფროსობით. მან უჩუმალად ჩამოიტანა ქართული ანბანი, ტყეში უჩუმალად შეკრიბა ჩვენი ხალხი და

უთხრა: ამა და ამ დღეს შევეყაროთნა სამა (ცეკვა) – სიმღერაზე. ამიტომ მოკლეს ახმედ მელაშვილიო.” რესპოდენტის დაკვირვებით ქართული ანბანის შესწავლის მსურველთა რაოდენობა დღითი დღე მცირდება, რასაც იგი მიაწერს ქართველთა მიგრაციას ქალაქებში, თუმცა მთავარ პასუხისმგებლობას მაინც ოჯახს აკისრებს: „თურქების მიზანი იყო ჩვენი გათურქება. ენა აკრძალეს, წიგნი გურჯების აკრძალეს და აქამდე მოვედით. ჩვენიანი იტყვის: „თურქი ვარ, ჰამა გურჯი ვარო. ოსმალოს ბადიში ვარო. საიდან ხარ მისი ბადიში მეთქი–ვერ მეხევა. აქ არიან ხიმშიაშვილები, ათაბაგები, არ იციან გურჯული. გუნდუზას ვებნევი, შენ ათაბაგი ხარ, ქართველი, არ იჯერებს. ადრე რომ მთავრობის აკრძალულობა არ ყოფილიყო, არ გათურქდებოდნენ.” ერთი რესპოდენტი არ მაღავედა აღშფოთებას იმის გამო რომ ვერ შეძლო შვილების დასაქმება, რადგან ისინი ატარებდნენ ქართულ სახელებს.

ჩვენი დაკვირვებით, ისტორიულ საქართველოში შეიძლება გამოიყოს **1) ქართულენოვანი და ქართული ცნობიერების; 2) თურქულენოვანი – ქართული ცნობიერების; 3) გაორებული ცნობიერების („თურქი ვარ ჰამა გურჯი ვარ“)** და **4) ასიმილირებული ქართველები**. ნიშანდობლივია რომ ქართული ენა, კულტურა და ზოგად ქართული ცნობიერება შემორჩენილია იმ სოფელსა თუ ოჯახებში სადაც ქორწინება ეფუძნება „სისხლის სიწმინდის“ დაცვის პრინციპს.

დასაქორწინებელ ვაჟს იმერხეველები, „დელიყანს“, ხოლო დაქორწინებას – „დასახლებას“ ეძახიან. აღნიშნული ტერმინები ფართოდაა გავრცელებული მთიანი აჭარის სინამდვილეში. გათხოვება-დაქორწინება ხდება უფროსობის პრინციპით. ოჯახის გაყოფა-განაწილება ამ პრინციპს ეფუძნება. დაქორწინებული ძმა „გარიგდება“ (გაიყოფა) მხოლოდ მეორე ძმის დაქორწინების შემდეგ, რაც სამეურნეო საქმიანობასთან დაკავშირებული შრომის ორგანიზაციის თავისებურებებით არის განპირობებული.

თანამედროვე პერიოდში ქალ-ვაჟის ქორწინების ასაკი 18 წელია. ასაკგადაცილებულ, გაუთხოვარ ქალს „**დამჩაღს**“ (დარჩენილს) ეძახიან. ადრე საქორწინო ასაკის ათვლა 13-14 წლიდან იწყებოდა. დღეს არასრულწლოვანის ნებაყოფლო-

ბით გათხოვების შემთხვევაშიც კი გოგოს უკან დააბრუნებენ და არ გაათხოვებენ მანამ, სანამ არ შეუსრულდება 18 წელი. ქალის მოტაცების შემთხვევაში ახლობლები მდგომარეობას ართულებენ. შერიგების სანაცვლოდ ითხოვენ გარკვეულ თანხას. მოლაპარაკების („რაზის“-თანხმობა) შემთხვევაში საქმროს მანც ახდევინებდნენ თანხის გარკვეულ ნაწილს. მსგავს სიტუაციაში ზოგან მიმართავდნენ შურისძიების სხვადასხვა ფორმებს, თუმცა შავშეთ-იმერეთში სისხლის აღება არ სცოდნიათ (ჯაფარიძე შ., 1986:63). „მოტაცება ზორითაა (ძალითაა), და ჭალაშია, და გზაშია ბაქალად და მეიტაცებენ, ჰამა ზოგჯერ ბაქალად მისით გეიქცევა,” მოგვითხრობს რესპოდენტი. ერთი ხალხური ლექსი გამოხატავს „გაქცევის“ მსურველი ქალის განცდებს:

„ჩაფულები გიმიფუდა, ახლა ვინდა მიყიდოს
ამელამ და გევიქცე, კარი ვინდა გიმიდოს.”

ქალის „გაქცევაში” ხელშემწყობის როლს ზოგჯერ დედა ან მეზობელი ასრულებდა, რაც ხშირად გამხდარა უკმაყოფილების მიზეზი. კონკრეტულ შემთხვევასთან დაკავშირებით გამოთქმული ლექსის მიხედვით დანიშნული გოგოს „გაქცევას” მუხსენამ (დედა) შეუწყო ხელი. განაწყენებულმა სადედამთილომ ქალის დედას მკაცრად მოსთხოვა პასუხი:

შე მუხსენავ, შე პირშავო, რა უყავ ჩემი დედოფალი,
-დიდას ავდექ, შინ არ იყო, მე რა ვიცი ი ძუნკალი
-ტყვილად ნულა ფიცავო, შე სომეხო, შე ფოშაო,
წუხელ დილამდე ვიტირე, ნუთბოს კითხე ჩემი ჰალი

შვილების გათხოვება-დაქორწინებაში გადამწყვეტ როლს ასრულებენ მშობლები. ალიე შუბლაძის თქმით „ადრე ბაქალას (გოგოს) და ღარჭს (ბიჭს) არავინ არ ეკითხებოდა” გათხოვება-დაქორწინებას, „ის უფრო კად წესი იყო, ახლა ღარჭი არ გვიდინგლავსო (არ გვისმენს).” გოგოს გამორჩევა ხდება სხვადასხვა დროსა და გარემო პირობებში, მაგრამ გასათვალისწინებელი იყო ახალგაზრდების ფიზიკური მოწიფულობა. ხალხის რწმენით მოწიფულობის ასაკში ქალ-ვაჟს დაესიზმრებათ საპირისპირო სქესის ახალგაზრდა და სიზმარში მასთან ამყარებენ სქესობრივ კავშირს. ეს არის მათი ფიზიკური და სქესობრივი მოწიფულობის მანიშნებელი. ასეთ ახალგაზრდებს ჩვენებურები „თავმოსწრილებს” უწოდებენ.

ბენ. საყურადღებოა, რომ სქესობრივი მოწიფულობის აღსანიშნავად იგივე ტერმინი გამოიყენება აჭარაში. ქართლში მას „შედერებულს“, გურიაში კი „მოღერებულს“ ეძახიან. „თავმოსწრა“-ქალის სქესობრივი მოწიფულობის ასაკს ემთხვევა. აჭარაში „თავმოსწრილი“ ქალიშვილი ჩაიცივამდა ისეთ ჩასაცემელს, რომ სხვისთვის შესამჩნევი ყოფილიყო მისი გათხოვების შესაძლებლობა.

დროულ ქორწინებასთან დაკავშირებით იმერხევეში შემორჩენილია ზოგად ქართულ სინამდვილეში ფართოდ გავრცელებული გადმოცემა, რომლის მიხედვით თავმოსწრილ ახალგაზრდს სამუშაოზე გული აუცრუვდა. შეწუხებულმა მშობლებმა დაიწყეს ბჭობა შვილის გაზარმაცების მიზეზის შესახებ. ერთ საღამოს ცოლმა ქმარს შვილის დაქორწინება მოთხოვა.

-კი მარა, ნიშანი რით ვუყიდოთო-იკითხა ქმარმა.

-იი, ჭრელი დეკეული რომ გვიბია ახორში ის დავეკლათო.

ბიჭი თურმე ისმენდა ამ საუბარს, რამაც მას შრომის ხალისი დაუბრუნა, მაგრამ როცა კვლავ გაჭიანურდა მისი დაქორწინება, დედას თავად შეახსენა: „ჭრელი დეკეულის ამბავი რატომ დაგაეიწყდათო.“

საპატარძლოს გამორჩევაში პრიორიტეტი ენიჭება დედას, დას, ზოგჯერ რძალსაც, ასევე ახლო ნათესავებს. „ბაქალას“ „გამოსარჩევად“ ზოგჯერ ღარჭიც (ბიჭიც) იაქტიურებს. „გამორჩევისას“ განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ქალის მიხვედრილობას, სისუფთავეს, წარმომავლობას და ა.შ. ბორჩხელი ქართველები „ბაქალას“ მიხვედრილობის შესამოწმებლად კართან დააგდებენ ცოცხს. ქალი თუ ცოცხს აიღებს, „გამოდგება“, თუ არა და დაიწუნებენ. შესაძლოა ქალი დაიწუნონ იმ შემთხვევაშიც, თუ მისი მშობლების ხელებზე შენიშნავენ მოუწესრიგებელ ფრჩხილებს, ოჯახში უსუფთაობას და ა. შ.

აღიე შუბლადის თქმით მისი მომავალი მეუღლე ექრემი სტუმრად მისულა სასიამოროს ოჯახში ისე, რომ მისი მისვლის ნამდვილი მიზეზი არავისთვის გაუმხელია: „მოვდა ჩემთან, მე არ ვიცოდი, მეგემ ჩემი დანახვა უნდოდა. წყლის დასალევედ გევედა, ჰამა მე არ გიმიშვეს - არ დიგინახოსო. ისე დავრჩი უღუნახავი, დიენახა, ბელქი არ მევეწონებოდი.

წევდა უდუნახავი.” ასეთ შემთხვევაში ვაჟს შეეძლო დახმარება ეთხოვა გოგოს მეზობლის ან რომელიმე ნათესავისათვის: „ერთი ემიაშვილი (ბიძაშვილი) მყავდა, იმისთვის შუუნივლია, ვერ დევნახეო. იმას უთქვამს: დილა რომ გახდება, ტანთრაფას (აივანი) დაგვის და დეინახეო. არაბაში (ავტომანქანა) შიგან შესულა, იქიდან დამცო და დიმიანა”. გადამწვევტი სიტყვა მაინც მშობლებს ეკუთვნოდათ: „ბაბომ (მამა) ბიჭი დეინახა და ეს მეიწადინა, მე არ მკითხა, მათ თახუმს (სანათესაოს) იცნობდა”. მოწონებული გოგოს ან ვაჟის შესახებ ინფორმაცია მათი ვინაობის, ჯიშის „ნესლივარესის” **გაკითხვა** იქაური ქართველებისთვისაც საქორწინო ურთიერთობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საფეხური იყო.

ქალ-ვაჟის ბედის გადაწყვეტისას დედის ძმის აზრს, ისევე როგორც აჭარაში და აღმოსავლეთ საქართველოს მთაში, აქაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა. ქორწინების კონკრეტულ შემთხვევებში ითვალისწინებენ სოციალურ მდგომარეობას და ქონებრივ მომენტსაც.

გოგოს მოწონების შემდეგ შეარჩევენ ელჩს. ელჩობა იმართებოდა ხუთშაბათს, საღამოს საათებში. ხშირად ელჩობას სამამამთილო საკუთარ თავზე იღებდა. შესაძლოა ელჩი დედის ძმა, სხვა რომელიმე ნათესავი, მეზობელი ან გაგლეინანი პირი ყოფილიყო. ეს ძირითადად მაშინ ხდებოდა, თუ ვაჟს არ ჰყავდა მამა. თურქული მოსახლეობისაგან განსხვავებით (პირველსავე ელჩობაზე მიაქვთ ტკბილეული) გურჯებს პირველ დღეს არაფერი არ მიაქვთ ქალის სახლში. ელჩობა შესაძლოა გახანგრძლივებულიყო, თუმცა ზოგჯერ ორ-სამ ელჩობაზეც შეიძლებოდა საკითხის გადაწყვეტა, განსაკუთრებით მაშინ თუ სასიძოს ოჯახი იყო მდიდარი: “თუ ზენგილი (მდიდარი) ხარ, ერთ მისლაღ მოქცემენ.” ელჩობებს შორის ერთი კვირა მაინც უნდა გასულიყო. თუ ელჩად მისვლა დაემთხვა ვახშობას, მაშინ სუფრას გაუშლიან, სხვა შემთხვევაში ვახშამს არ შეთავაზებენ. ელჩობის საღამოს გოგოს მომსახურება, სტუმრისათვის წყლის ან ყავის მიტანა თანხმობის ნიშანია. ზოგჯერ ელჩობა ისე ჩაივლიდა, რომ გოგოს მის შესახებ არავითარი ინფორმაცია არ ჰქონდა. შეთანხმების შემთხვევაში ელჩი ტოვებს ნიშნის ბეჭედს (Nisan yüzüğü „ნიშან უზუგი”). დაითქმება ნიშნობის დრო.

ნიშნის მიტანა შეიძლება ნებისმიერ დღეს. დათქმულ დროს ქალის ოჯახში ამზადებენ სხვადასხვა სახის საჭმელებს: ერიშტას, მაკარინას, ხავეწს, მოხრაკულს, ქოფოტეს (დაკეპილი ხორცისგან შემწვარი მწვადი). წინათ ნიშნობაზე ალკოჰოლი მიუღებელი იყო, ნაწილობრივ დღესაც ასეა, თუმცა ზოგან „დასალევი დუგუნის ქორწილის სააბზეა“. ნიშნობაზე დამსწრეთა რაოდენობა განსაზღვრული არაა. ღონისძიებას ესწრებიან როგორც ვაჟის, ისე ქალის ახლობელ-ნათესავები და საპატარძლოსათვის მიაქვთ როგორც ჩასაცმელი (ურბა), ისე სამკაულები-ოქროს საათი, სამაჯური, საყურეები და ა.შ. მათი რაოდენობა აუცილებლად კენტი უნდა იყოს. დედოფალს ჩუქნიან აგრეთვე ფულსაც (ვინც რამდენს გაიმეტებს). შესაბამისად საპატარძლოც დამსახურებულს აჯილდოებს საჩუქრებით, უპირატესად მის მიერ მოქსოვილი წინდებით, ასევე მაისურებით, მოქარგული „იაზმით“ (თავსაბურავი), პირსახოცით და ა.შ. შავშეთში გავრცელებული ხალხური ლექსის მიხედვით სასიძო თხოვს საცოლეს მოუქსოვოს მისნაირი წინდები:

გაღმა ფერდში გელები, და ღამაზი იელები

მეც აღნი მომიქსუე აღნი (ერთნაირი) გვქონდეს ჭრელები.

აჭარის სინამდვილეში ნიშნობის დღეს საპატარძლოს ოჯახში მიჰქონდათ ტკბილეული, ზოგჯერ გამომცხვარი „ლუხუმი“, რომელთაგან რამოდენიმეში მძივები იყო მოთავსებული. ლუხუმი მხოლოდ პატარძალს უნდა შეეჭამა. ზოგან პატარძალს სიძის დაღეული ჭიქიდან შარბათს დააღევი-ნებდნენ ან მის მონაკბენ ტკბილეულს შეაჭამდნენ. აღნიშნული ჩვეულება სიყვარულზე თანხმობის ნიშანია.

ეს წესი აჭარის მთაში არსებული ჩვეულების ერთ-ერთი ვარიანტია, როცა ქალს ვაჟი მის მიერ მოკბეჩილ ვაშლს უგზავნიდა. ეს ასპექტი აისახა ხალხურ ფოლკლორში: „სათამაშო ვაშლი მქონდა, შენსკენ გადმომიგორდა, მე თუ გპულვარ, სხვაღ გიყვარს, თავიც ამოგივარდა.“ ვაშლი ფიგურირებს თურქების, ბერძნების, სომხების საქორწინო ცერემონიაში. ნ. მგელაძის მტკიცებით, ვაშლის სიმბოლიკა ბიბლიური მოტივის ამსახველია. იგი როგორც განხეთქილების ჩამგდები სიმბოლო, თავს იჩენს ადათობრივი სამართლის სარიტუალო სისტემაში. თავშეყრის ადგილებში

უბრალოდ მეოფ პირთა შეხვედრისას ვაშლის გაგორება მათ შორის შეუღლის ჩამოგდებისა და მტრობის ნიშანი იყო (ფუტკარაძე თ., 2001:87).

ნიშნობიდან ქორწინებამდე პერიოდი ადრე შეიძლება 5 წლამდეც გახანგრძლივებულიყო. დღეს ეს პერიოდი შემცირდა რამოდენიმე თვემდე ან კვირამდე, თუმცა ცალკეულ შემთხვევაში იგი შეიძლება ერთი ან ორი წელი გაგრძელდეს. იმერხევის ხეობის ცალკეულ სოფელში ქალ-ვაჟი ქორწინებამდე საერთოდ არ ხვდებიან ერთმანეთს - „ჰინ არ დიმიანახავს, არ ვიცნობთ, ჩემ ანა-ბაბოს მოწონდა. დემენახა მინდოდა ჰამა, ჩუმსაც არ ვიღებდი“- მოგვითხრობს რესპოდენტი. ჩვენი დაკვირვებით ისტორიული საქართველოს ზოგიერთ სოფელში დღემდე უნდა იყოს შემორჩენილი სიმამრის სახლში დანიშნული ქალ-ვაჟის შეხვედრის ძველი ადათი, რომელიც ქართულ ეთნოლოგიაში **ნიშანლობის** სახელითაა ცნობილი. რესპოდენტები ამ საკითხზე პირდაპირ პასუხის გაცემას გაურბიან ან უარყოფენ აღნიშნული ინსტიტუტის არსებობას. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ქორწინება საზოგადოებრივი ყოფის მეტად ფაქიზი საკითხია და გარეშე კაცი მის შესახებ ვერ მიიღებს ამომწურავ ინფორმაციას, თუმცა ჩვენთვის საინტერესო საკითხზე პასუხის გაცემა მაინც მოხერხდა. ოთარ ფუტკარაძის ცნობით (იმერხევაში იმყოფებოდა 1990 წელს) ნიშანლობა ფართოდ ყოფილა გავრცელებული ყვირალას ხეობაშიც. მისი ინფორმაციით სასიძოს დედოფლისათვის პირბადის ახდის უფლება მანამ არ მისცეს, სანამ გარკვეული რაოდენობის თანხა არ გადაახდევინეს. „ნენი, პირბადის ახდაში ამდენი ფული რომ გამოართვეს, დანებება რა დაუჯდება სიძეს?“ –უკითხავს მორიდებით ჩვენს ინფორმატორს. „მაგი ნენი კაი ხანია მოთავებულია. ჩვენ ნიშანლობა ვიცით - 2-3 წელი.“ ამ დროის განმავლობაში საქმრო დადის საცოლის ოჯახში და მასთან წვებაო. აღნიშნულის შესახებ საინტერესო ინფორმაციას გვაწვდის ნ. მარიც. ეხება რა ქორწინების საკითხებს, იგი აღნიშნავს, რომ მოლაპარაკების დასრულების შემდეგ ქალის ოჯახში იმართება ღვინო, ხოლო შემდეგ საქმრო „რჩება უახლოეს ნათესავეებთან ერთად, ამ დროს პირველად საცოლეს ჩადრს ახდიან პირზე, ამის შემდეგ საცოლის

სახლში, როგორც ქმარი, რჩება სამი დღე, მას ქალს ანებებენ. სამი დღის შემდეგ ქმარი მიემგზავრება, ხოლო ცოლი რჩება სახლში მშობლებთან ორი თვე ან ორ წლამდეც კი” (ჯაფარიძე შ., 1996:63). ამიტომაც იშვიათი არ იყო ქალის მამისავე ოჯახში დაფეხძიმება და მშობიარობა. აჭარაში ნიშანდობის პერიოდში გაჩენილ ბავშვს მოფერებით **სასე-ლას** (ნაადრევი) ეძახდნენ. ასაკოვან ხალხს დღესაც ახსოვს ქორწინების ეს მეტად საინტერესო მომენტი, რომლის გავრცელების არეალი მარტო საქართველოთი არ შემოიფარგლებოდა. იგი სხვადასხვა ვარიაციით დასტურდება მრავალი ხალხის ყოფაში და იმ ეპოქის მემკვიდრეობა უნდა იყოს, როცა ქორწილის შემდეგ ქალი კვლავ მშობლების სახლში რჩებოდა (Косвен М., 1960:121).

ნიშნობის დღეს ან შემდეგ (რძლის მიყვანამდე, მეფე-დედოფლის შეყრამდე) სრულდება ქორწინების ოფიციალური გაფორმების რიტუალი, რომელიც „**აღდის ქნის/გაჭრის**” (ჯვრისწერა) სახელითაა ცნობილი. იმერხევში მას „**იმამ ნიქაძსაც**” უწოდებენ. ამ რიტუალზე მეფე-დედოფლის დასწრება აუცილებლობას არ წარმოადგენს. ადრე მათ ამის შესახებ არც ატყობინებდნენ. აღდის გაჭრის ცერემონიალი სრულდება არა ჯამეში, არამედ ერთ-ერთი მექორწილის სახლში. ხოჯა შედის ცალკე ოთახში, ეძახის ქალ-ვაჟის წარმომადგენლებს, რათა მათგან მიიღოს თანხმობა დასაქორწინებელთა ვეჭილების თაობაზე. თანხმობის შემდეგ ხოჯა კითხულობს - რაიმე მიზეზი ხომ არ არის, რომელიც ხელს შეუშლის ქორწინებას. ვეჭილები ვალდებული არიან აღიარონ სიმართლე. მათ სწამთ რომ სიმართლის თქმის შემთხვევაში (მაგ. ავადმყოფობის) ახალგაზრდებს მოეხსნებოდათ ხელისშემშლელი მიზეზები. ამის შემდეგ ხოჯა კითხულობს ლოცვას, ქალ-ვაჟს ცოლ-ქმრად აცხადებს და მათ წარმომადგენლებს დასალევად გამოატანს „ნაკითხ” წყალს. აღდის გაჭრის გარეშე ქალ-ვაჟის შეუღლება მოუხდელ ცოდვად ითვლება. ხალხის რწმენით ცოდვილი იქნება მათი შვილიც. ქალ-ვაჟის ფიზიკური სიახლოვე მხოლოდ „აღდის გაჭრის” შემდეგაა შესაძლებელი. ხოჯის მიერ წაკითხული ლოცვის შინაარსის მიხედვით ქორწინებას აკურთხებს ალაჰი და მიესალმება ახალგაზრდათა დაოჯახებას.

ლოცვა ითვალისწინებს „მეჭრი მუეჯჯილის“- გარკვეული თანხის გადახდას ცოლის მშობლებისათვის გაყრის ან გარდაცვალების შემთხვევაში. მუსულმანურ ჯვრისწერასთან (ახდის ქნა) დაკავშირებით ინტერესმოკლებული არ იქნება შესადარებელი მასალის წარმოდგენა მთიანი აჭარის, კერძოდ ღორჯომის სინამდვილიდან. აღნიშნულ ხეობაში გავრცელებული ტრადიციის მიხედვით ამ რიტუალის შესრულების დროს ქალიშვილის „გასაღების“ მიზნით მშობლების მიერ ავადმყოფობის (თუ დაავადებულია) დამალვა ოჯახის დაშლის მიზეზი ხდება. ამ შემთხვევაში ქალის მოტანილი მზითვეი შუაზე იყოფა.

ღორჯომის ხეობაში ორგვარი „ახტია“ გავრცელებული: „ნედლი“ და „ხმელი“. პირველი-ქალის ოჯახში ქორწილის მსგავსად კეთდებოდა, მეორე კი „ჯამეში იქნებოდა“. ახტთან დაკავშირებულ ხარჯებს ვაჟის მხარე იხდიდა (დ. ბოლქვაძე, ფუტკარაძე თ., 2004:130.)

უვაჟო ოჯახში მოძმეების თანხმობით და ამავე დროს ძმებისა და ბიძების მათ ქონებაზე პრეტენზიის თავიდან აცილების მიზნით „ოჯადი რომ არ გალენდეს“ ადგილი აქვს **ჩასიძებას**. ჩასიძებას ვაჟის მხრიდან განაპირობებს ეკონომიკური ხელმოკლეობა და მრავალვაჟიანობა. სხვა გვარის კაცის ჩასიძების შემთხვევაში ზესიძეს სიმამრის გვარი უნდა მიეღო. ამ შემთხვევაში გამოსასყიდი თანხის გადახდა საჭირო აღარაა. მინიმალურია სხვა ხარჯებიც. ჩასიძებას ჩვენებურები „სიძეობად წასვლას,“ ხოლო ჩასიძებულს ზოგჯერ „გათხოვილსაც“ ეძახიან, რაც მის დაქვემდებარებულ მდგომარეობაზე მეტყველებს. ჩასიძებულის მდგომარეობის დასახასიათებლად აქაც ყვებიან „ქათმიპარია“ მელიას ამბავს, რომელიც ქათმების პატრონმა ფეხებით ჩამოკიდა და ქვემოდან ცეცხლი შეუნთო, მაგრამ მისი მდგომარეობით დაინტერესებულ მელიას უპასუხა: „ფეხებით ჩამოკიდე, ქვემოდან ცეცხლი დამინთეს, მაგრამ ჩასიძებულს მაინც ვჯობივარო“.

დანიშნის ასაკი სხვადასხვა იყო. არსებობდა დაბადებამდე და აკვანში ნიშნობა. ასეთ შემთხვევაში მთავარი იყო მშობლებს შორის წინასწარი შეთანხმება, რომლის დარღვევაც დიდ ცოდვად ითვლებოდა. ნიშნის მიტანა კი ხდებოდა

და ხდება საქორწინო ასაკის მიღწევის შემდეგ. მსგავსი მოვლენები დასტურდება აჭარაში და საქართველოს სხვა კუთხეებშიც, ოღონდ იმ განსხვავებით, რომ ამ ზოგად მოვლენას ოსმალთა ბატონობამ დაუმკვიდრა არაქართული ტერმინი - „**ბეშიქერთმა**“. ასეთ შემთხვევაში საჭირო აღარ იყო გამოსასყიდის - „**ბაშლუღის**“ გადახდა. გამოსასყიდი - ქალის შრომითი შესაძლებლობების გადასახადია, რომელმაც მსოფლიოს ბევრი ხალხის ყოფაში უძველესი პერიოდიდან დაიკავა თავისი ადგილი. ისლამმა ხელი შეუწყო მის კონსერვაციას. მდიდარი სასიძოს ელჩს უადვილდება თავისი მოვალეობის შესრულება და შესაძლოა საკითხი ერთი მისვლითაც გადაწყვიტოს. დების ან შეილებების გაცვლის შემთხვევაში „**ბაშლუღის**“ გადახდა აღარ იყო საჭირო. თანამედროვე პირობებში გამოსასყიდის გავრცელების გეოგრაფიული არეალი შემცირდა, თუმცა იგი კვლავ განაგრძობს არსებობას. ქორწილი (ქორ. სახლი, წილ-კუთვნილი წილი, ე.ი. სახლის წილი ახალდაქორწინებულთათვის) ტარდება წელიწადის ყველა დროს. ჩვენ გვქონდა შესაძლებლობა 30-იენის (2005წ.) დავსწრებოდით ქორწილს სოფელ ბაზგირეთში და საკუთარი თვალით დაგვეფიქსირებინა ჩვენთვის საინტერესო თავისებურებანი. გამეშეთის მეჭვლედან (ბაზგირეთის უბანი) ემინე ყაი (გამეშიძე) თხოვდებოდა ბაზგირეთელ აიჰან სეჩერზე (იენჩარიშივილი). ემინე ყაი დანიშნული იყო ერთ წლის განმსვლობაში. სიძე ტრადიციულად სიმამრის ოჯახში გამართულ საქორწინო ცერემონიაში მონაწილეობას არ იღებს. ის პატარძალს ელოდება სახლში, თუმცა ბოლო დროს სიძის „მისვლა“ ქორწილის დღეს საცოლის ოჯახში სირცხვილად აღარ ითვლება. ქორწილის წინა დღეს საპატარძლოს ოჯახში გზავნიან მაყარს (ახლობლები, მეზობლები 15-20 კაცის შემადგენლობით). ზემოთ დასახელებულ ქორწილში მაყარს გამოაყოფეს სასიძოც. საპატარძლოს წინა დღით მოამზადებენ, მიყავთ „**ბერბერში**“, (სალონი), მოუწესრიგებენ თმის ვარცხნილობას, წარბებს და ა.შ დიდ სირცხვილად ითვლება სიძის ხალხში გამოყვანა. ის მარტოდ, მხოლოდ მამიდის თანხლებით ზის ცალკე ოთახში და ელოდება ცერემონიალების დასრულებას. კატეგორიულად დაუშვებელია საპატარძლოსა და სასიძოს შეხვედრა მამისეული სახლიდან წაყვა-

ნამდგ. მაყართაგან ერთ-ერთს მიაქვს ინა. იგი დედოფალს ხელში ჩაუდებს „ალთუნს“-ოქროს ყელსაბამს, შემდეგ კი ინას. დედოფალი ხელს მანამ არ გაშლის, სანამ ოქროს არ ჩაუდებენ. დედოფალს მისი ერთ-ერთი დედ-მამიანი ნათესავი, წრიულად წაუსვამს ინას ხელის გულზე, თითებზე, შემდეგ ხელს „მოახუჭინებენ“ და „წითელ ფარჩას“ (ხელთათმანს) „წამუაცვამენ“.

აღნიშნული რიტუალი ბორჩხისა და მურღულის რაიონებში „ყინა გეჯეს“ სახელითაა ცნობილი (ყინა//ინა, გეჯე//ღამე). მამისეულ ოჯახში წაყვანამდე ერთი დღით ადრე სასიძოსთან ერთად პატარძალს სტუმრობენ ვაჟის ახლობლები. იმართება ლხინი. საპატარძლოს დააქენენ ოთახის შუაში, გარს უვლიან ცეკვა-სიმღერის თანხლებით. ერთად აცეკვებენ სიძე-დედოფალს, შემდეგ კი გოგოს დაახურებენ „ფულიან იაზმას“ (თავსაბურავს) და თავზე დაადებენ სანთელანთებულ სინს (უნდა იყოს იმდენი სანთელი, რამდენი წლისაცაა საპატარძლო). სადედამთილომ ქალს ინა უნდა დაადოს, მაგრამ ქალი ხელს არ გახსნის მანამ, სანამ ხელის გულში ფულს არ ჩაუდებენ. ამის შემდეგ ქალს ხელის გულზე, ხოლო ვაჟს ნეკა თითზე ადებენ ინას წრიულად. „ყინა გეჯეს“ ცერემონიული სრულდება სიმღერის თანხლებით:

„მაღალ-მაღალ მთებიდან, სახლი არ დადგან,
იაბანჯ (უცხო) მემღეჭეთში გოგო არ მიცე
ყინა მეიტანე ანე (დედა), თითი დააწე ანე,
ამელამ მუსაფირი (სტუმარი) ვარ, ჩემ უკან დაწე ანე“

ინა ისლამურ სამყაროში ფართოდ გავრცელებული საგანია. მას აქვს როგორც სამკურნალო-კოსმეტიკური (ამაგრებს თმის ძირებს, სპობს თებოს... სხვათაშორის შავი საღებავით თმასა და ულვაშებს იღებავენ შავშელი მამაკაცებიც), ისე მაგიური ფუნქციაც. ინა წითელი ფერისაა. წითელი ფერისაა აგრეთვე დედოფლის თავსაბურავი (ვალა). წითელი ფერი ეთნოგრაფიულ ლიტერატურაში მანათობელი ღვთაებების სიმბოლო, მათი თვისებების გამომჟღავნების გამოხატულებაა (ბარდაველიძე ვ., 1953:130) ამ მოსაზრებას ადასტურებს ისიც, რომ ინას უსვამენ წრიულად, რგოლის სახით, რაც მნათობთა წრიულ ბრუნვას უკავშირდება (ბარდაველიძე ვ.

1953:130). გ. გოცირიძის აზრით ინას მაგიურობა უკავშირდება ხალხურ რწმენას, რის მიხედვითაც მას ადამიანის ავი სულისაგან დაცვა, სხეულის ჯამრთელობის, უვნებლობის, ქორწინების დროს მოსალოდნელი „სქესობრივი აქტის ჩაკეცვის“, ქალის უშვილობის თუ ვაჟის სქესობრივი უძლურობის წინააღმდეგ მოქმედება მიეწერება (გოცირიძე გ., 1987:85). იგი ფართოდაა გავრცელებული ფერეიდანელი ქართველების ყოფაშიც.

მაყარი მთელ დღეს ატარებს სასიძოს ოჯახში. შორიდან მოსულ მაყარს მეზობლები ან ქალის ნათესავები გაათევიანებენ ღამეს. მეორე დღეს მაყარი ემზადება საპატარძლოს წასაყვანად. პატარძალი მიყავთ საღამოს, მანამდე კი იმართება საქორწინო ზეიმი, ცეკვა-სიმღერა, რომელშიც მონაწილეობს თითქმის ყველა მექორწილე. შავშეთის ქართველთა ქორწილი რამოდენიმე დღეს გრძელდება. თუ სამეურნეო საქმიანობა „მოთავებულია“, მაშინ ქორწილი შეიძლება ერთი კვირაც გაგრძელდეს. მთელი ამ ხნის განმავლობაში წყდება ცეკვა-სიმღერა, რომელშიც დაკვირვებული ადამიანი ადვილად შეამჩნევს მათ თვალებში ჩაბუდებულ სევდას. იმდენად შთამბეჭდავია იმერხეველთა ცეკვები, რომ საჭიროდ მიგვაჩნია მკითხველს მივაწოდოთ გარკვეული ინფორმაცია. აქ გავრცელებულ ცეკვებს შორის შეიძლება დავასახელოთ: ხორუმი, დუხხორუმი, თექიანები, ჯინველოძე, შემორბენილაძე, გაზრომილაძე, ხელგაშლილაძე, ბაზგირულაძე, ყარშიბერი და ა.შ. თითოეული ცეკვა იწყება უფროსის მიმართ თავაზიანი თავდაკრით (ჯაფარიძე შ., 1996:49) დასახელებულ ცეკვათა უმეტესობა სატრფიალო ხასიათისაა.

საქორწილო ცეკვები

„შემორბენილად“ სწრაფი მოძრაობით სრულდება. „გოგო გარბის, ბიჭი „ეფეცხება“, დაეწევა, შერიგდებიან და იცეკვებენ.“

„ღართულად“ გოგო ნართს ართავს, ვაჟს უნდა სიყვარული გაუმხილოს. ყურადღების მიქცევის მიზნით იყურება სარკეში, ივარცხნის თმებს, მაგრამ ქალი არავითარ ინტერესს არ იჩენს მის მიმართ. სასოწარკვეთილი ვაჟი ცუდად გახდება და ძირს დაეცემა, გოგოს გული დაწყდება, ვაჟს შეურიგდება და ერთად იცეკვებენ.

„ხელგაშლილად“ -ცეკვავს ორი გოგო მანდილით ხელში. ცეკვის დამთავრებისას გოგონები მანდილს მათ რჩეულს „გააკრავენ“. ვაჟები მოცეკვავე გოგონებს ფულს ან რამე საჩუქარს მიართმევენ, ხელგაშლილი გარს შემოუვლიან გოგონებს და იცეკვებენ.

„ბაზგირულად“-სრულდება სიმღერით:

„დაბა და ბაზგირეთი, ზემოდან ზაქიეთი,
ორი დღეა აღარ ვარ, მომსურდა ბაზგირეთი,
სიღვერი ბაზგირელი, მოდი ჩამართვი ხელი,
სიცოცხლეში ვიაროთ, ჯანჯირი ბაზგირეთი“

ჩვენი ყურადღება მიიქცია ხორუმმა. მისი თითოეული ილეეთი სრულდება მოცეკვავეთა გრძნობების ემოციური გამოხატვის ფონზე, ამავე დროს შეუძლებელია ვერ შენიშნოთ ქართველთა ისტორიული ბედით განპირობებული ტკივილი და უზარმაზარი სევდა, რაც აშკარად გამოიხატება თითოეული მოცეკვავის გამომეტყველებაში. ცეკვა სრულდება შესაბამის უესტიკულაციით და აზარტული შეძახილებით: „მისცხემისცხე“, „მოდი გადატყდი“, „იანზე-განზე“. ხორუმი ზოგჯერ სიმღერითაც სრულდება.

„შამშალახო შალახო, მოგლეჯილო ბალახო,
თეთრი კაბა გაცვია, ბაქალ არ გაატალახო.
შამშალახო, შალახო, მოგლეჯილო ბალახო,
მეგ ბაქალა ჰად მიგყავს, დეგეწიო გაგლახო“.

ან კიდევ:
„ბარში მივდიოდი ბარში, ერბო დამრჩა მარანში.

ვინცხაღ ნათქვამ ვერ ითხოვს, დაბერდეს უნდა სახელში“.

დროდადრო ხდება ჩამუხლება, რომელსაც აქაურები „ბუქნას“ ეძახიან. ალბათ ამ ტკივილმა ათქმევინა ცნობილი

პოეტს ზურაბ გორგილაძეს გახმაურებული სტრიქონები: „ხელავ? რა ბოღმით ბუქნავენ, ხორუმს კლარჯელი ბიჭებიო“.

იმერხეული (შავშური) ცეკვების შესახებ საინტერესო ცნობას გვაწვდის ნ. მარი. იგი აღწერს „**ღელი ხორომს**“, რომელსაც ცეკვავენ ტბეთელი (ეხლ. ჯევიზლი) ახალგაზრდები. ნ. მარი ამ ცეკვის აღწერისას იყენებს სიტყვა „ბუქნას“. იგი აღწერს აგრეთვე თურქულ ცეკვა „**ყარში ბერი**“-ს, რომელშიც მონაწილეობს ორი მოცეკვავე. ცეკვა სრულდება მუცლების მოძრაობით. ნ. მარის თქმით ეს უნდა იყოს სასიყვარულო ცეკვა, რომელშიც ქალებს მონაწილეობის მიღების უფლება არ ქონდათ. ტბეთელ ახალგაზრდებს ნ. მარისთვის აუხსნიათ, რომ არსებულა ქალების ცეკვა „**ვარდა**“, რომელსაც ისინი განსაკუთრებულ შემთხვევაში ცეკვავდნენ. თუ მათი ახლობლები შეამჩნევდნენ მისი ცოლის ან ოჯახის წევრი ქალის ცეკვას უცხოთა თანდასწრებით, მას ადგილზე მოკლავდნენო (ჯაფარიძე შ., 1996:49.50).

პატარძლის გამოყვანის მოლოდინში ეზოში მექორწილეებთან სინით ჩამოატარებენ „ჩერეხს“ (გატეხილი და შემწვარი თხილი). საქორწინო სუფრა საპატარძლოს ოჯახში მხოლოდ შორიდან მოსული სტუმრებისთვის თუ გაიშლება. 15-20 კაცზე გათვალისწინებულ ე. წ. „პალატაში“ დასაჯდომ ფიცრებზე „ქილიმებს“ გააგებენ. სუფრაზე გამოაქვთ: ქუფთა (პურისა და ხორცის ნარევი), ფასტა (იგივე პასკა), ბიბერ დოღმა (პილპირის ტოღმა), კაკალი ღობიო, ფლავი, შემწვარი კარტოფილი, სალათა, ბაქლავა, ბიში, ბორეგი, რეჩერი (ვარდის მურაბა), ხილი. საჭმელს სტუმრები მიირთმევენ საერთო თევშიდან ალკოჰოლური სასმელი იქაურ ქორწილში მიღებული არაა.

საქორწინო სუფრა (ბაზგირეთი)

დედოფლის მამისეული სახლიდან გამოყვანას წინ უსწრებს ე. წ. გარიგება-ვაჭრობა. საპატარძლოს მხარე მოითხოვს ყოჩს ან მისი ღირებულების თანხას, რომელსაც უმრავლეს შემთხვევაში რძალს დაუბრუნებენ („რძლის სახელზე იქნება“). აქაურთა ყოფაში დღემდე შემორჩა „სეისხანა“ კარის დაყრის რიტუალი. ბორჩხაში იგი „ყაფი ხარჯის“ სახელითაა ცნობილი. ვაჟის მხარემ უნდა გადაიხადოს აგრეთვე „რძის წილი“ (რასაც აჭარაში „ძუძუს ფარას“ ეძახიან). იგი ძირითადად ჩასაცემელის სახით ეძლევა პატარძლის დედას. მას მეორენაირად „სუთახსაც“ უწოდებენ. „სუთახი“ ზოგჯერ ნიშნობის დროს ეძლევა. საპატარძლოს მხარეს გარკვეული თანხა უნდა გადაუხადონ აგრეთვე პატარძლისათვის მისი ძმის მიერ „წითელი“ (ეს ფერი არაერთხელ ფიგურირებს, რომლის სიმბოლური დანიშნულების შესახებ უკვე ვისაუბრეთ), ყუშაყის//ქემერის შემოხვევისას (ძმა სამჯერ „შეეცდება“ პატარძლისათვის ქემერის შემოხვევას, რომელიც „არ წვდება“ წელზე ფულის გადახდამდე), საჩუქრებისათვის (წინდები, იაზმა-ქალის თავსაბური), სადედოფლო სკივრის გამოტანისას (პატარძალს დააქუნენ სკივრზე და სანამ გარკვეულ საფასურს არ გადაახდებინებენ,

მანამ არ მიცემენ მისი გარეთ გამოტანის საშუალებას). მამისეული სახლიდან გამოყვანის წინ მამამთილი პატარადალს 3-ჯერ დააუენს ბალიშზე და წამოაყენებს, თავზე გადააყრის შაქარს, ტკბილეულობასა და ხურდა ფულს. გარკვეული საფასურის გადახდის შემდეგ საპატარძლოს სახლიდან გამოაქვთ „ჯეიზი“ (მზითევი).

მზითევის გამოტანა

მზითევეში შედის: ღოგინი, ნოხები, ჩასაცმელი, ჭურჭელი („ყაბი-ყაჯალი“), ტელევიზორი და ოჯახის საჭიროებისათვის აუცილებელი სხვა ნივთები. მზითევეში ატანებენ აგრეთვე ძროხასაც. მათი რწმენით თუ მზითევეში ძროხა არაა, მშობლის გარდაცვალების შემდეგ „სულს ვერ უხსენებ“, რადგან ქმრის ოჯახიდან გაცემული სულის სახსენებელი გარდაცვლილ მშობლამდე ვერ მიაღწევსო. ქალის ოჯახისათვის ფულითა და სხვა სამახსოვრო ნივთებით დასაჩუქრება მიღებული არაა.

ზემოთ დასახელებული რიტუალის დასრულების შემდეგ პატარძალი ძმისა და დადეების (ხელისმომკიდე) თანხლებით გამოყავთ ეზოში. პატარძლის გამოყვანისას კარების ორივე მხარეს „მიასობენ ჩაქი დანებს“. იგივე რიტუალი სრულდება ვაჟის სახლშიც. სავალი გზის ორივე მხარეს „დაყრიან

ყურშუმებს (ტყვია) და ნაცარს”, რათა მეფე-დედოფალი დაიცვან „ლაკოჭვისაგან”.

პატარძლის გამოყვანა მამისეული სახლიდან მექორწილები (ბაზგირეთი)

მუსიკოსები დაუკრავენ დედ-მამის ასატირებელ „გენილ ბურიუმს”:

„გენილო, გენილო, კარითავი მაღალი, ნელ-ნელა გადმეიარე,

იაში, იაში, ჰანი გენილო ყარდაში (სადაა შენი ძმა)
მოვდეს, გედგეხვის და იტირეთ”.

ამის შემდეგ სრულდება დედის, მამისა და ქალიშვილის რიტუალური ტირილი. ტირიან ახლობლებიც. პატარძლის მამა ერთხელ კიდევ მოეფერება თავის ქალიშვილს, შემდეგ გაისმის „იოლ ყაიდა“-ს (გზის „ყაიდა“) მუსიკალური ჰანგები. მეფე-პატარძალი, პატარძლის ძმა, მისი ცოლი და ხელის მომკიდები ჯდებიან სადედოფლო ავტომობილში. უმრავლეს შემთხვევაში სიძე საკუთარ სახლში ელოდება პატარძალს. აჭარაში ფართოდ იყო გავრცელებული სამახრობლო ბალიშის (მუჟდა ბალიში) გაგზავნა, რომელსაც მახარობელს გაატანდნენ სიძის ოჯახთან მყრის მიახლოების დროს. ეს ბალიში დედოფლის მიერ იყო მოქარგული.

შუაში ჩატანებული ჰქონდა სარკე. ნალიასთან ჩამალული სიძე გამოდიოდა გზაზე მახარობლის მოთხოვნით. მახარობელი „აწვალედა“, ბოლოს ბალიშს გაუქნევდა. თუ ვაჟი ბალიშს ვერ დაიჭერდა, დაცინვას დაიმსახურებდა. ეს ბალიში დაძველებამდე იყო ჩამოკიდული დედოფლის საწოლთან. სარკე, როგორც გარეგნობის ამრეკლავი საშუალება, ლიტერატურული მონაცემების მიხედვით დაკავშირებულია სულთან. სარკე ზოგიერთ ხალხში უკავშირდება უარყოფით მაგიას, ბევრგან კი პირიქით— დადებითი მაგიის საგანია. ჩვენის აზრით, ოთახის კუთხეში ჩამოკიდებული ბალიშის სარკეს უარყოფითი მაგიისაგან მეფე-დედოფლის დაცვის დანიშნულება ჰქონდა. გარდარიტუალურ-საკრალური ფუნქციისა, მუჟდა ბალიშს პრაქტიკული დანიშნულება ჰქონდა. პირველი სქესობრივი აქტი სწორედ მუჟდა ბალიშზე უნდა ჩაეტარებინათ. მას დაემჩნეოდა ქალწულობის ნიშნები. უკმაყოფილების ან რაიმე გაუგებრობის შემთხვევაში ქალი ქმარს მუდმივად შეასხენებდა თავის უბიწოებას: „შენ შემოგწირე ჩემი ქალიშვილობა და პატივისცემით უნდა მომექცეო“.

ყოფის ეს ელემენტი ბოლო დრომდე იყო შემონახული აჭარის მთიანეთში. იმერხევში თანამედროვე პირობებში მისი არსებობის ფაქტი ვერ დავადასტურეთ, თუმცა ერთ-ერთი რესპოდენტის გადმოცემით იგი უცხო არ ყოფილა შავშეთის სინამდვილისათვის.

ბავშვების მიერ მაყრიონისათვის „გზის გადაკვეთა“ მნიშვნელოვანი ელემენტია იმერხეველთა საქორწინო ურთიერთობაში. ჰაერში თოფის მრავალჯერადი გასროლით გამოიხატება ახალდაქორწინებულთა ბედნიერების სურვილი და საერთო სიხარული. მაყრები ერთმანეთს ეჯიბრებიან ლექს-სიმღერებსა და შაირებში. ქალის მაყრებს ვაჟის მხარე „გოდრიანებსაც“ ეძახიან. ქალის მაყარი მექორწილებს შუა გზაზე შეაჩერებს - „დაგეჩხვერაო“ (ე.ი. კუჭი დაგვეწვავო). ამ შემთხვევისათვის წინასწარ გამზადებულ ქადას ან სხვა საკვებს ჩამოურიგებენ ქორწილის მონაწილეებს. თუ პატარ-ძალი მანქანით მიჰყავთ, შესაძლოა მძღოლს მანქანაც გააჩერებინონ - „მანქანას საწვავი დაეღია და რახი ან წყალი მოიტანეთ“. სასიძოს სახლთან მაყრიონის მისვლისას ვაჟი

„ადის ყავარზე“ (სახურავზე). სადედოფლო ტრანსპორტიდან (მანქანა, ცხენი) ჩამოყვანისას დედოფალს ფეხს დადგმევი-ნებენ წითელნაჭერგადაფარებულ ჩაბრუნებულ ქვაბზე. ქვაბი მურიანი უნდა იყოს. ამ რიტუალში გამოიხატება სიმაგრისა (რკინასავით მაგარი) და ჯამრთელობის სურვილი. სიმბო-ლური დანიშნულება აქვს მურსაც. ამით ისინი პატარძალს იცავენ „ავი სულებისა“ და „თვალის ცემისაგან“.

სახლთან მყოფ დედოფალს სიძე სახურავიდან გადმოაყ-რის ტკბილეულსა და ხურდა ფულს. სიძეს სახურავზე აყვება რამოდენიმე ახლობელი, ძირითადად ბიძაშვილი და მამიდაშვილი. სახურავზე ასვლისას „გოდრიანები“ (გოგოს მაყარი) ცდილობენ სიძეს ფეხში ჩააფლონ ხელი და არ მისცენ სახურავზე ასვლის შესაძლებლობა რაიმე მოთხოვნის შესრულების გარეშე. ტკბილეულის გადმოყრის შემდეგ სიძეს თანხლები პირები რამოდენიმეჯერ გაისვრიან ჰაერში.

შემდეგ ქალის ახლობლები სიმღერით მოითხოვენ საჩუქარს მსხვილფეხა ან წვრილფეხა პირუტყვის სახით, მას ყურზე გაუკეთებენ შესაბამის ნიშანს და თხოვენ, რომ ეს პირუტყვი დედოფლის სახელზე დააბან ახორში.

სახლში შესვლამდე პატარძალმა მარჯვენა ფეხით (ერთი დარტყმით) უნდა დაამტვრიოს ყავის ჭიქა. ზოგან ფინჯანთან ერთად გასატეხად დაუდებდნენ კოვზსაც. თუ დედოფალი ერთი დარტყმით ვერ შეძლებდა მათ დამტვრევას, მის გვერდით მდგომს უნდა შეესრულებინა ეს ამოცანა. ჩურსინის აზრით ჭურჭლის გატეხვა ქმრის სახლიდან ბოროტი სულების განდევნას ემსახურება (ფუტკარაძე თ., 2001:89). სიმბოლური დანიშნულება აქვს აგრეთვე პატარძლისათვის ტკბილეულისა და ხურდა ფულის გადაყრას (რაც მრავალი ხალხის ყოფაში გვხვდება). ტკბილეული - ერთად, ტკბილად დაბერების სურვილის გამოხატულებაა, ხურდა ფული კი ნაყოფიერებას, რკინასავით მტკიცე ოჯახის შენარჩუნებას, სიუხვეს, ბარაქიანობას და ახალდაქორწინებულთა ავი სულებისაგან დაცვას ემსახურება. ხალხის რწმენით, დედოფალზე გადაყრილი კამფეტის ბალიშის ქვეშ შემოდების შემთხვევაში დასაქორწინებულ ახალგაზრდებს მათი მომავალი საბედო დაესიზმრებათ (საბედოს ამოსაცნობად სხვა ხერხებსაც მიმართავენ: ახალგაზრდა იმერხვევლები ვაშლს ისე გათლიან, რომ არ გაწყდეს ნათალი, შემდეგ მას დაახვევენ და სიზმარის ნახვის იმედით ბალიშქვეშ შემოდებენ; ან კიდევ პურს ან მჭადს დააყრიან ბევრ მარისს, შეჭამენ და საბედო დაესიზმრებათ და ა. შ.).

პატარძალს პირველად დედამთილი ესალმება, პირში შაქარს ჩაუდებს, შეიყვანს „მუთვალში“, ბუხარში (ბუხარს, კერას იქ „ოჯალს“ ეძახიან) ჩამოკიდებულ „მურიან“ ჯაჭვზე ხელს მოაკიდებინებენ ან ფქვილში თუ ცომში ჩააყოფინებენ და კედელზე, კერის თავზე („ოჯალითაგში“) ჩამოასმევიანებენ. პატარძალს ზოგჯერ ლურსმანსაც მიაჭედებინებენ. ბარაქიანობის სურვილის გამოსახატავად ბედელში უყრიან პურის მარცვალს და ლოცავენ: „ღმერთმა ღარჭი მოგცეს“.

„ბეგერი იცოცხლე“, „კაცს არ წეკეინკლო“. დედოფლის „ოდაში შეყვანა“, მასთან სიძის შეშვება, დედოფლის ოთახიდან ხელისმომკიდის (დადე) გამოსვლა და ქალ-ვაჟის მარტოდ დატოვება დადოფლის ძმისა თუ ხელისმომკიდისათვის ვაჟისა და მისი მამისაგან შესაბამის თანხის გადახდას გულისხმობს.

დედოფალი არ ერთვება საქორწინო ცერემონიაში. ის ზის თავის ოთახში - (**გერდგში**). მას იქვე გაუშლიან სუფრას, მექორწილეები კი - ქალები და კაცები - ცალ-ცალკე ჯდებიან საქორწინო სუფრასთან. ზოგჯერ ქალებისა და კაცების ღხინი და გართობა სხვადასხვა დღესაა. ერთ დღეს მამაკაცები ერთობიან, მეორე დღეს ქალები.

მეორე საღამოს სრულდება მეფე-დედოფლის ფულით დასაჩუქრების ცერემონიალი. ახალდაქორწინებულთა დასაჩუქრების მიზნით ვაჟის სანათესაოს ერთ-ერთი წარმომადგენელი მექორწილეებში „სინს მორუნებს“ რომელზეც „დაიყრება“ ფულადი საჩუქარი. შემოსული თანხის რაოდენობა ხმამაღლა გაცხადდება. ვინც მეტ ფულს დადებს, ის უფრო ღირებულ საჩუქარს მიიღებს დედოფლისაგან (ძირითადად მის მიერ მოქსოვილი წინდები, თავსაბური და ა. შ.). აღნიშნული რიტუალი წარმოადგენს უძველესი ქართული ტრადიციის „შაბაშის“ სახენაცვალ ფორმას, რომელიც იმერხეველმა ქართველებმა დღემდე მოიტანეს „ბასშიშის“ სახელით. იგი შემოინახეს ფერეიდნელმა ქართველებმაც „შაბოს“ სახელწოდებით (გოცირიძე გ., 1987:130). მას გარკვეული მაგიურ-რელიგიური მნიშვნელობაც მიეწერება. შაბაშის შეგროვება ხდებოდა შენდევნაირად: სხვადასხვა გასართობებს შორის ქორწილში ერთ-ერთი თავშესაქცევი იყო „ბასტის ჩაბმა“. ამ თამაშის შემდეგ მექორწილეები შედიან სახლში და ქეიფობენ. შუა ქეიფის დროს ქალებში მყოფ პატარძალს გაიყვანდნენ ნეფესთან, დაუკრავდნენ ლეკურს და ნათლია აცეკვდებოდა. ამ დროს აირჩევდნენ მეშაბაშეს. იგი თეფშით ჩამოუვლიდა ხალხს და შაბაშის ფულს აკრებდა. თამაშის დასრულების შემდეგ პატარძალი თავის ადგილს უბრუნდებოდა, მეშაბაშე კი ფულს დაითვლიდა და შემოსული თანხის რაოდენობას ხმამაღლა გამოაცხადებდა (მაჩაბელი ნ., 1978:64).

შაბაშის შესახებ ცნობას გვაწვდის ე. გაბაშვილი. „თინას ლეკურის“ მთავარი მოქმედი პირი თინა ბატონის სახლში, პატარძალთან ერთად ცეკვავს. მისი ცეკვის მომხიბვლელობით აღტაცებული მექორწილეები მას „შაბაშის“ ფულს აძლევენ. შაბაში მოგვიანებით მუსიკოსების შრომის ანაზღაურების წყაროდ გადაიქცა (მაჩაბელი ნ., 1978:127)

იმერხვევლი პატარძლის დასაჩუქრება ხდება განსხვავებული წესითაც, კერძოდ ნაჩუქარ ფულს პირბადესა და კაბაზე ქინძისთავეებით უმაგრებენ. ქაღალდის ფულს მანამ ჰკიდებენ, სანამ „მიწაზედ არ ჩამოკორწიალდება“, თანაც ისე, რომ ფული დედოფალს სახეს, ნეფეს კი მკერდს მთლიანად უფარვს. ეს რიტუალიც ჩვენებურთა ყოფაში „ბახშიშის“ სახელწოდებითაა ცნობილი.

მსგავსი რიტუალი სრულდება ბორჩხისა და მურღულის რაიონებში, ოღონდ იქ საჩუქრები ქინძისთავეებით ემაგრება კისერზე შემოხვეულ 10-15 სმ. სიფართისა და 2-2,5 მეტრის სიგრძის თეთრ ან წითელ ნაჭერზე, რომელსაც **კორდელას** ეძახიან. კორდელას ორივე ბოლოში აბნევენ ბეჭდებს, რომლებსაც გადაბმული კორდელათი უკეთებენ ქალ-ვაჟს და ზევით ააწვეინებენ გადაბმულბეჭდიან ხელებს. დალოცვის შემდეგ ვაჟის ახლობელი მიმართავს მექორწილეებს: „რა ვუყოთ ამ გოგოს, ენა მოვაჭრათ თუ ხელიო“. ამის შემდეგ ქორწილის წამყვანი კორდელას ჭრის შუაზე და იწყება დასაჩუქრება, რომელიც ცხადდება საჯაროდ. საჩუქრები ქინძისთავეებით ემაგრება კორდელაზე. ვაჟის მხარე ასაჩუქრებს ვაჟს, ქალის ნათესავები კი პატარძალს.

მეფე-პატარძლის დასაჩუქრების რიტუალი (ბორჩხა)

მსგავსი რიტუალი იმერხევის მოსახლეობაში სრულდება პირბადის (ვალა) ახდის დროს. დანის წვერით პირბადის ახდისას მამამთილი ეკითხება პატარძალს: „კიწი (თავი) მოგაჭრა თუ ენაო“. მამამთილის შეკითხვას პასუხს სცემს ხელისმომკიდე: „კიწ (თავს) რომ ააჭრი, ენაც იქ წაყვებო“. ყვირალას ხეობაში ამ რიტუალს განსხვავებული ვარიაციით ასრულებს მაზლი. იგი პატარძალს დანის ტრიალით ემუქრება, რითაც აგრძნობინებს: „ენა არ დამიგრძელო, თორემ ამ დანით წაგაჭრიო, თუ მუშაობა დაგეზარა, მაშინ ხელებს წაგაჭრიო“. თუმცა პირბადის ახდა მაინც მამამთილის მოვალეობაა, რიტუალის შესრულების შემდეგ მამამთილი პატარძალს ასაჩუქრებს.

ჩამოფარებული პირბადის ახდას დანის წვერით ცდილობს სასიძოც, მაგრამ პატარძლის ახლობლები ვაუს ამის საშუალებას არ აძლევენ მანამ, სანამ გარკვეული რაოდენობის თანხას არ გადაახდევინებენ. დანით ან ხანჯლით დედოფლისათვის პირბადის ახდა ფართოდაა გავრცელებული სხვადასხვა ხალხის ყოფაში. ღორჯომის ხეობაში მოპოვებული მასალების მიხედვით, დედოფლის ოთახიდან ყველაზე ბოლოს გამოდის დედამთილი (სხვათა შორის, ჩვენებურებში მკაცრადაა დაცული უმძრახობის ჩვეულება. პატარძალი დედამთილ-მამამთილს „უსულოდ ელაპარაკება“. ბავშვის დაბადების შემდეგ შეუძლია დაელაპარაკოს ხმამაღლა მხოლოდ დედამთილს). იგი აფრთხილებს შვილს, რომ დედოფალს თვითონ ახადოს ფატა - ცოლი დამჯერი იქნებაო. აღნიშნული რიტუალი უძველესი ქართული ტრადიციის სახეცვლილი ფორმაა, რომლის მიხედვით სადედოფლო ოთახში

მარტოდ დარჩენილ პატარძალს პირბადე ნეფემ დანით უნდა ახადოს, შემდეგ კი ხდება მათ შორის საჩუქრების გაცვლა. ქალი ჩუქნის მის მიერ მოქარგულ ცვირსახოცს, ხოლო ვაჟი-სამკაულს. ქალი თავისი საჩუქრით უმტკიცებდა, რომ ის მანამადე ხელშეუხებელი იყო, ვაჟი-ასეთი ქალის ერთგული იქნებოდა, დანა კი იძლეოდა გაფრთხილებას.

უნდა ვიგულისხმოდ, რომ იმერხეველთა თანამედროვე ყოფაში დადასტურებული პირბადის ახდის რიტუალი ამ შესანიშნავი ტრადიციის ვარიაციული სახესხვაობაა, რომელიც დღემდე მოიტანეს (გადმოცემის სახით მაინც) აჭარიდან XIX ს. 80-ნ წლებში ადიგენის რაიონის სოფ. კიკიბოში ჩასახლებულმა მიგრანტებმა.

განსხვავებულია ჩვენებურთა საქორწილო სუფრა სასიძოს ოჯახში. ყვირალას ხეობაში იგი მხოლოდ ერთი დასახელების კერძისაგან (გუფთა) შედგება, რომელსაც დააყოლებენ აირანს და ლიმონათს. ბაზგირეთის წყლის ხეობაში საქორწინო სუფრა შედარებით მრავალფეროვანია. საკუთრივ ბაზგირეთში ბავშვების დასაძინებლად წასვლის შემდეგ არ ერიდებიან ალკოჰოლური სასმელის დაღევას. იციან საჭმლის მოთხოვნაც:

„ვოსა,ვოსა, ვოდელია ნანინა,
ხუთი ბაქლაგა, ერთი ტოლმა,
ერთი ლივერიც მოიტანეთ”

ბორჩხასა და მურღულში სუფრა საერთოდ არ იშლება. ქორწილის მსვლელობისას საგორებელი მაგიდით დარბაზში

შემოაქვთ მრავალსართულიანი „ღუგუნ ფასტა“ (ტორტი), რომელსაც დაჭრის პატარძალი და ვაჟს (ვაჟი კი ქალს) მიაართმევს ერთ ნაჭერს. ტორტის ნაჭრები ნაწილდება მექორწილეებზეც. ქორწილში ძირითადი დრო ცეკვა-სიმღერას ეთმობა.

„ღუგუნ ფასტის“ დაჭრა (ბორჩხა)

იმერხვევლთა ქორწილში პატარძალთან ყველაზე ბოლოს რჩება ქალის დადე (ხელისმომკიდე). პატარძალთან შესულ სიძეს დედა მიაწოდებს შარბათს. ნახევარს ვაჟი დალევს, ნახევარს ქალი. ამის შემდეგ ხელისმომკიდე ოთახიდან გასვლისათვის ითხოვს საჩუქარს.

პატარძალი ფიზიკური სიახლოვის წინ წარმოთქვამს ქალწულობის გამოტირება-გამოთხოვების ფიცს. ახალდაქორწინებულებს პირველ სამ დღეს სქესობრივი თანაცხოვრების შემდეგ არ მოეთხოვებათ „განწმენდის“ რიტუალით გათვალისწინებული წესების შესრულება (ტანის დაბანა), რადგან აქ რამოდენიმე დღეს გრძელდება ქორწილი. ხალხმრავლობაში თბილი წყალითა და ტაშტით სადედოფლო ოთახის უზრუნველყოფა გარკვეულ უხერხულობასთანაა დაკავშირებული. სხვა შემთხვევაში, რელიგიური მოტივით შემაგრებული „განწმენდის“ რიტუალი აუცილებლად უნდა შესრულდეს, რადგან „ჯანაბეთის“ (ცოდვილის), განუწმენდელის მიწაზე ფეხის დადგმა ისლამური ნორმების მიხედვით მიუტკეველ ცოდვად ითვლება. აღნიშნული რიტუალის შესრულება რა თქმა უნდა ჰიგიენური მოთხოვნებით არის განმტკიცებული. ამავე დროს, წყალს (რითაც უნდა მოხდეს განწმენდა) თავისთავად მიეწერება გამანაყოფიერებელი ძალა (რასაც ადასტურებს აჭარაში, სამცხე-ჯავახეთში, აღმოსავლეთ საქართველოს მთაში წყალთან დაკავშირებით გავრცელებული გადმოცემები). ხალხური რწმენით პატარძალი უნდა ეზიაროს წყლის გამანაყოფიერებელ ძალას, რათა უნაყოფო არ დარჩეს (ოჩიაური თ., 1975:165) ამიტომაცაა, რომ ფერეიდნელი ახალგაზრდა ქორწილის წინა დღეს ასრულებდა „აბანოს რიტუალს“. ფართოდ იყო ქალის წყალზე გაყვანის ტრადიცია ფშავეში, ხევსურეთში, აჭარაში. ჩვენ ვერ შევძელით იმერხევში დაგვეფიქსირებინა მეფე-პატარძლის ერთად „შეერთდეს“

სრულდება თუ არა წყალთან დაკავშირებული რაიმე რიტუალი, მაგრამ განბანვა-განწმენდის საზოგადოდ გავრცელებული წესი დანიშნულებით უნდა იყოს (ჰიგიენურთან ერთად) ქალისა და მამაკაცის წყალთან ზიარების ჩვეულება. ამას ისიც გვაფიქრებინებს, რომ განწმენდისას მათ მოეთხოვებათ სავალდებულო ლოცვის წარმოთქმა, რომელშიც ჩანს თხოვნა-ვედრება მაგიური ზებუნებრივი ძალისადმი განწმენდის თაობაზე. ამ რიტუალის შესრულების გარეშე ქალს უფლება არა აქვს ხელი შეახოს წმინდა საგნებს-პურს, ფქვილს, ჭურჭელს და. ა. შ.

ყოველივე ზემოთქმული გვაფიქრებინებს, რომ წყალი ამ შემთხვევაშიც ატარებს საკულტო ფუნქციის ელემენტებს, რაც მას ბედნიერების, შვილიერების მიმნიჭებელი ძალის ხასიათს ანიჭებს. განწმენდის რიტუალს რა თქმა უნდა ჰიგიენური დანიშნულებაც აქვს როგორც მუსუმანებში, ისე სხვა რელიგიური აღმსარებლობის მოსახლეობაში, მაგრამ ამოსავალი მაინც არის საკრალური ფუნქციის მატარებელი - წყალი. ამავე მიზანს ემსახურება ქორწინების მეორე დღეს სპეციალურად ქალის წყალზე გაყვანა და სავსე ჭურჭელით „გუგუშებით“ წყლის სახლში მიტანა. წყლის კულტს უკავშირდება უშიშრო ქალის ტბაში (ბაგინის თბილი, სამკურნალო წყალი, არდაშენის წყალი, ვანგოლი (ტბა, რომლის თევზსაც იყენებენ უშიშროების წინააღმდეგ) ბანაობის რიტუალი. ხალხური გადმოცემით კარხხალის ტბაში არის წყლის ბუდა, რომელიც „ეჭვდება სოფლის ხარებს.“ მათი რწმენით სწორედ ეს ბუდაა შვილიერების მიმნიჭებელი. წყალს ჩვენებურთა წარმოდგენებში ავი სულებისაგან თავდაცვის ფუნქციაც ეკისრებოდა. ამ მიზნით ახლობლები დედოფალს წყალში ჩაახედებენ, რათა მან დაინახოს „ჯაზები“ (ავი სული) და მომწესხველი (მომჯადოებელი). ასეთ ქალს ისინი „ბახიჯ//ფალჯი//ჯინჯი-ს“ ეძახიან. მათ სწამთ, რომ დუშმანს (მტერს) შეუძლია ნალოცი წყალი მოასხას ქალს ან „დომუზის (ღორის) იაღი წუუსვას“ ოჯახის დასაშლელად, ამიტომ ქალს „წყალზე უკითხავენ, ნაკითხ წყალს ასმევენ და ფეხდუდგმელ ადგილზე დაასხამენ“, რათა დაზღვეული იყოს შესაძლო საფრთხისაგან. წყალს შეასხამენ

შორსმიმავალ ადამიანსა თუ ტრანსპორტს წინსვლისა და გამარჯვების უზრუნველსაყოფად.

ქორწინებიდან სამი დღის განმავლობაში ლოგინი და თეთრეული არ უნდა შეიცვალოს. პირველი ღამის შემდეგ ხელისმომკიდე (დადე) მეფე-დედოფლის არყოფნის მომენტში, მათგან შეუმჩნევლად შედის პატარძლის ოთახში და შეამოწმებს თეთრეულს - აქვს თუ არა ქაღალდის ნიშანი. რესპოდენტის თქმით ქორწილი გრძელდება იმ შემთხვევაშიც, თუ კი ქალი არ აღმოჩნდება ქალიშვილი (ხელისმომკიდე სიძესთან შეუთანხმებლად არ გაამჟღავნებდა), რაც საეჭვოა, რომ ასე ყოფილიყო.

სხვათა შორის, მსგავსი რიტუალები გვხვდება ერთმანეთისაგან განსხვავებული არა ერთი ხალხის ყოფაში. XVIII ს. მოგზაური ადამ ოლერიუსი აღწერს პირველი ღამის თავისებურებას ირანის მოსახლეობაში. მისი გადმოცემით „ძველად მიღებული წესის თანახმად, თუ ქალი ქაღალდი არ აღმოჩნდება, ვაჟს შეეძლო მისთვის ცხვირი ან ყური მოეჭრა და ისე გამოეგდო გარეთ. ახლა ეს უსიამოვნება მხოლოდ იმით მთავრდება, რომ პატარძალი თავის მეგობრებთან ერთად უხმოდ ტოვებს იქაურობას. იმ შემთხვევაში კი როცა ყველაფერი რიგზეა, პატარძლის მხლებელი მოხუცი ამ ფაქტს ყველასათვის სარწმუნოს გახდის” (გოცირიძე გ., 1987:123). რ. გალუნოვის ინფორმაციით, ძველად, ირანის სოფლებში საქაღალდე ზეწარს დოღზე გადაჭიმავდნენ და ხმამაღლა უკრავდნენ, რათა მთელი სოფელი შეყრილიყო მის სანახავად. უფრო მეტიც, პატიმრის ციხიდან გათავისუფლებაც იყო შესაძლებელი, თუ კი მას ოჯახის რომელიმე წევრის საქაღალდე ზეწარი აღმოაჩნდება (Галунов Р., 1990:193-195).

პირველი ღამის რიტუალი და საქაღალდე ზეწარის შემოწმების ჩვეულება სხვადასხვა ხალხის ცხოვრებაში (ებრაელებში, სომხებში, ოსებში. . .) შემორჩენილი იყო XIX ს. დასაწყისამდე. მაგ. შუა აზიაში, ტაჯიკეთში გავრცელებული იყო „საქაღალდე ზეწარის” დაგების, ზოგან კი თეთრეულის მზითევთან ერთად „გამზევრების” ჩვეულება (გოცირიძე გ.1987:124). ზოგიერთი ავტორი ამ რიტუალში პირველყოფილობის ელემენტებს ეძებდა. ივანე ჯავახიშვილის აზრით აღნიშ-

ნული ჩვეულება თავისი ველურობის მიუხედავად ძველი არ უნდა იყოს, რადგან პირველყოფილ 1928:158-159).

იმერხევის სინამდვილეში დაფიქსირებული ქალწულობის შემოწმების ზემოთაღნიშნული ჩვეულება გვაფიქრებინებს, რომ მას საქართველოშიც ჰქონდა ადგილი. ნიშანდობლივია, რონ ღორჯომის ხეობაში (ხულოს რაიონი, 2002წ ექსპედიცია) ხალხის მეხსიერებაში შემორჩენილ ცალკეულ გადმოცემებში დაფიქსირდა ამ რიტუალის არსებობა, თუმცა ქართულ ეთნოგრაფიულ ლიტერატურაში მსგავსი რამ არ გვხვდება. სავარაუდებელია, რომ იგი ძალიან ძველად იყო და დაიკარგა, ან არ იყო და თურქთა ბატონობის პირობებში შეიძინეს დამპყრობლებისაგან. საყურადღებოა, რომ იმერხეველთა გადმოცემით პატარძლის ქალწულობას ამოწმებს დადე (ხელისმომკიდე). „დადე“ არნ. ჩიქობავას განმარტებით „დის“-განაა ნაწარმოები (ჩიქობავა არნ., 1938:29). იგი პატარძლის ნათესავი, მისი მეგვარე და ინტერესის დამცველია. დადის//ხელისმომკიდის ინსტიტუტი უძველეს დროს უნდა გაჩენილიყო. დადე პატარძლის გამყოლი და მასზე მზრუნველია. მას იმთავითვე ეკისრებოდა საკრალურ-რელიგიური ფუნქცია (ავი სულებისაგან მეფე-პატარძლის დაცვის მიზნით იგი წვებოდა სადედოფლო ოთახის კარის უკან, ლოგინში ჩაუდებდა ხანჯალს და ტკბილეულს. ვაჟიანობის დაბადების სურვილით პატარძალს პატარა ბიჭსაც ჩაუჯენდნენ კალთაში და. ა. შ.) და ამავე დროს პრაქტიკული ამოცანა-პატარძლისადმი მზრუნველობა. ქორწინებას შეიძლება მოყოლოდა ქალის ფსიქოლოგიური ტრავმირება, ფიზიკური დასუსტება, სქესობრივი ცხოვრების მოშლა და. ა. შ. დადე ასეთ შემთხვევაში ქალს დედის მაგივრობას უწევდა.

პირველი ღამის ზოგადეთნოგრაფიული რიტუალი და ქალწულობის აღნიშნული წესით შემოწმება საეჭვოა რომ სრულდებოდეს. შავშეთის ქართულ მოსახლეობაში იგი მხოლოდ გადმოცემაში ფიქსირდება. მან დაკარგა თავისი პირვანდელი სახე და ქორწილის მხატვრულ გაფორმებად იქცა.

ამრიგად, იმერხეველთა ოჯახი და ქორწინება სოციალური ურთიერთობის ის მძლავრი ინსტრუმენტია, რომელმაც ხელი შეუწყო ჩვენებურთა ყოფაში ქართული ტრადიციების

შემონახულობასა და შესაბამისად ეთნიკური იერსახის შენარჩუნებას. ამ წეს-ჩვეულებათა შედარებითი ანალიზი საშუალებას იძლევა დავინახოთ აშკარა მსგავსება ზოგადქართულ ტრადიციებთან. მსგავსება უფრო ხელშესახებია აჭარულ ქორწილთან მიმართებაში, რაც აჭარელთა და იმერხეველთა ისტორიული ბედის გარკვეული ერთობით (ოსმალთა ბატონობის სპეციფიკა) არის განპირობებული, თუმცა თურქებთან თანაცხოვრების, ეთნიკური შერევისა და ადაპტაციის ხანგრძლივი პროცესების შედეგად არ არიან დაცული თურქული ელემენტების შემოჭრისაგან (იმერხევეში მიღებულია ქორწინება დეიდაშვილებს, ბიძაშვილებს, ბიძაშვილ-მამიდაშვილებს შორის, ასევე არაა აკრძალული ცოლის დის შერთვაც), რის გამოც ხშირად უჭირთ თურქული და ქართული ყოფითი ტრადიციების ერთმანეთისაგან გარჩევა. ამის გამო, გაუთვითცნობიერებელ ადამიანს შეიძლება ეჭვი გაუჩნდეს და დასვას კითხვა: ქართველობა იმერხეველთათვის ცნობიერებაა თუ ტრადიცია? მაგრამ ეს მხოლოდ ერთი შეხედვით, დაკვირვებული თვალი მაშინვე შენიშნავს საკუთარ ეთნიკურ ტერიტორიაზე უცხო სახელმწიფოს პოლიტიკურ საზღვრებში მცხოვრები ქართული მოსახლეობის მიერ საკუთარი ძირძველი ქართული ტრადიციების შემონახულობას, რაც ვლინდება საქორწინო ურთიერთობების განსაზღვრულ წინაპირობებში, საქორწინო ასაკში, ოჯახის წევრთა უფლებრივ მდგომარეობაში, ახალი წევრის ინკორპორაციასა და რძლის სტატუსთან დაკავშირებულ საკითხებში და ა.შ. ნიშანდობლივია ის ფაქტიც, რომ იქაური ქალები უფრო ნაკლებრელიგიურნი ჩანან, ვიდრე აჭარის მთიანეთში. შემხვედრი ქალები არ გვარიდებდნენ სახეს, არ იფარავენ თავსაბურთით, მაშინ, როცა აჭარის მთაში ამ ოცი-ოცდაათი წლის წინ ქალები სახეს არიდებდნენ ბავშვებსაც კი. ორთოდოქსალურმა ისლამურმა გარემომ ვერ აიძულა იმერხეველები დაერღვიათ ტრადიციული ქართული ოჯახის საფუძვლები და თურქებისაგან განსხვავებით ბოლომდე შეინარჩუნეს მონოგამიური ოჯახი. ჩვენს მიერ წარმოდგენილი მონაცემები მხოლოდ ნაწილობრივ წარმოაჩენს იმერხეველთა ქორწინებასთან დაკავშირებულ საკითხებს. ბევრი პრობლემა მოითხოვს შემდგომ კვლევასა და ხანგრძლივ სამეცნიერო ექსპედიციებს.

ჩვენს მიერ დაწეებული კვლევა მხოლოდ დასაწყისია შემდგომი რთული და საინტერესო მუშაობისა. ერთი რამ შეიძლება დანამდვილებით ითქვას: ისლამურ და ქართულ გარემოში ცხოვრების მიუხედავად იმერხეველმა ქართველობამ ბოლომდე დაიცვა ქართული ყოფისა და კულტურისათვის დამახასიათებელი თავისებურებანი, რითაც იგი დაუპირისპირდა ისლამურ მსოფლმხედველობაზე დაფუძნებული ოსმალური ყაიდის ცხოვრების წესს. ეს ნათლად ჩანს ჩვენს მიერ ზემოთ წარმოდგენილ მონაცემებში.

რეზიუმე

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბარდაველიძე ვ., ქართული (სვანური) საწესო გრაფიკული ხელოვნების ნიმუშები, თბ.1953
2. ბოლქვაძე დ., ფუტკარაძე თ., ქორწინების ინსტიტუტი ღორჯომის ხეობაში, სტუდენტთა და ახალგაზრდა მეცნიერთა შრომები, VI, ბათ. 2004
3. გოცირიძე გ., ქორწინება ფერეიდნელ ქართველებში, თბ.1987
4. მაჩაბელი ნ., ქორწინების ინსტიტუტი ქართლში, თბ.1978
6. ონიაური თ., წყლის კულტის ელემენტები საქორწინო რიტუალში, XVIII, თბ.1975
7. ფუტკარაძე თ., აჭარიდან განსახლებულ მიგრანტთა საქორწინო ურთიერთობის ზოგიერთი საკითხი, ლიტერატურული აჭარა №6, 2001
8. ფუტკარაძე შ., ჩვენებურების ქართული, ბათ. 1993
9. ჩიქობავა ა., ჭანურ-მეგრული შედარებით ლექსიკონი, თბ.1938
10. ჯავახიშვილი ივანე, ქართული სიმართლის ისტორია, წიგნი I, ტფ.1928.
11. ჯაფარიძე შ., ნ. მარის მოგზაურობა შავშეთსა და კლარჯეთში, თბ.1986
12. Галунов Р., Средняя персидская Свадьба, Сборник Музея антропологии и этнографии (МАЭ), IX, 1930
13. Косвен М., история и этнография Кавказа, М. 1960.